

Auteurs, illustratoren en uitgevers over hun ervaringen op de Beijing International Book Fair 2011

Kader Abdolah, schrijver: “Ik vond het op zich een historische belevenis, een noodzakelijke. Veranderingen komen werkenderwijs. We ‘moesten’ hier zijn.”

Bernlef, schrijver: “Iemand vergeleek onze positie met een bootje op zee. *Smooth sailing*, maar een besef van heftige, onzichtbare onderstromen. Mede dankzij Amnesty International geen echte tegenstanders van het regime ontmoet, maar wel veelal jonge lezers. Ook zij hebben hun hoop gevestigd op de technische ontwikkelingen van de moderne communicatiemiddelen. Eens zullen die het regime tot een koerswijziging t.a.v. vrije meningsuiting dwingen. Onontkoombaar. Maar wanneer? Ik heb nooit aan culturele boycots geloofd. Ook na deze week Beijing niet.”

Leonard Blussé, schrijver en sinoloog: “Eerlijk gezegd ben ik mij nauwelijks van kwesties bewust. Ik geloof dat die zich meer in de Nederlandse pers afspelen dan hier. Wel is me opgevallen dat Chinese uitgevers er moeite mee hebben als in een Nederlands boek (zoals *Retour Amoy*) de culturele revolutie aan bod komt. Daar gelden blijkbaar richtlijnen voor, al worden die in Beijing weer veel strenger nagevolgd dan in zuid China. De gesprekken die plaatsvinden met het publiek zijn openhartig. Alles wordt opvallend goed vertaald. Er wordt niets verhuld van wat Nederlandse schrijvers zeggen of proberen te zeggen. Daar heb ik op gelet.”

Adriaan van Dis, schrijver: “In de schaduw van de beurs sprak ik in alle openheid met enkele schrijvers en geleerden die zeer openhartig waren. Het zijn moedige mensen, die de mazen en grenzen opgelegd door het oude communistische establishment behendig weten op te rekken. Maar als ik de inhoud van die gesprekken hier onder de Hollanders, of thuis aan de pers, luid ga rondbazuinen breng ik die mensen nodeloos in gevaar. Vreemde positie. Die week in China zal me langer heugen dan de kortstondige deining in Nederland. De contacten die ik hier leg zijn ook duurzamer van aard. Het ware effect van de reis zal pas na jaren blijken. Ik heb hier in ieder geval een paar dappere vrienden gemaakt. In Beijing in één week meer moedige mensen ontmoet dan in Nederland in jaren. Zou me met laf thuisblijven niet zijn gelukt.”

Douwe Draaisma, schrijver: “Ik heb afgelopen donderdag aan de Tsinghua Universiteit een lezing gegeven over Tijd. Een van de onderdelen daarin is een beschouwing over het ogenschijnlijk bijna tot stilstand komen van tijd als je te weinig prikkels ontvangt. Daarin heb ik ook ter sprake gebracht waarom eenzame opsluiting zo’n barbaarse straf is: de subjectieve tijd die iemand in zo’n situatie doorbrengt, zoals helaas met sommige schrijvers en dissidenten het geval is, is vele malen langer dan de tijd gemeten per klok of kalender.

Zoals meer collega’s in de delegatie geloof ik meer in de korte, concrete verwijzing dan in het brede symbolische gebaar, als het aankomt op duidelijk maken wat je van de behandeling van dissidenten vindt.”

Annemarie van Haeringen, illustrator/kinderboekenschrijver: “[...] Ik gaf een lezing voor 200 studenten aan een kunstacademie. Na mij kwam een deskundige over prentenboeken praten en pleitte daarbij voor meer openheid en spontaniteit in het Chinese prentenboek. Wij bevestigden elkaars verhaal. Natuurlijk, het gaat niet meteen over de mensenrechten, maar dit zijn kleine stapjes de berg op. Ik sloot mijn lezing af met de sunflowerseeds van Ai Wei Wei.”

Hans Hagen, kinderboekenschrijver: “Chinese schoolkinderen zijn gedisciplineerd en heel erg geïnteresseerd – ze reageren op mijn verhalen/gedichten net zoals Nederlandse kinderen dat doen. Het is goed dat zaken ter discussie worden gesteld, door Amnesty International bijvoorbeeld, maar ontmoetingen kunnen nieuwe impressies geven of dingen in gang zetten. De mensen hier weten precies wat er speelt, dat hoeven wij hen niet te vertellen.”

Herman Koch, schrijver: “Amnesty International vroeg alle schrijvers die naar de Boekenbeurs van Beijing afreisden een speldje op te doen waarmee tegen de schending van de mensenrechten werd geprotesteerd. Ik heb in het verleden talloze landen bezocht waar de democratische grondrechten niet op dezelfde wijze waren gewaarborgd als in Nederland. Nooit heb ik me op een van die reizen voor het karretje van een actiegroep laten spannen. Ook in de toekomst zal ik dit niet doen. Wij zijn hier als een groep schrijvers, maar ook als vrije individuen die in vrijheid met iedereen moeten kunnen spreken, zonder dat onze gesprekspartners door een speldje van een actiegroep worden afgeschrikt of in verlegenheid gebracht. Alle collega’s die ik hier sprak hadden het speldje, net als ik, direct na ontvangst in de prullenbak gegooid. Ook ik weet dat China geen democratie is, maar ik vind dit een fascinerend land dat ik het liefst zo snel mogelijk opnieuw zou willen bezoeken, en dan vooral wat langer en uitgebreider. En ook dan weer niet gehinderd door een infantiel, belerend en naïef speldje, dat namens mij zegt hoe ik over de dingen zou moeten denken, nog voordat ik zelf mijn mond heb kunnen opendoen.”

Salomon Kroonenberg, auteur: “Het Nederlandse programma van de Internationale Boekenbeurs in Beijing zat listig in elkaar. De organisatoren hadden koppels schrijvers bij elkaar gezet die iets met elkaar te maken hebben: [...] het mooiste koppel was wel de Iraans-Nederlandse schrijver Kader Abdolah en de Tibetaans-Chinese schrijver A Lai. Beiden ontwikkelde een literaire carrière in een andere culturele achtergrond dan hun eigen. Kader vertelde dat hij in Iran niet kon schrijven wat hij wilde, en is daarom naar Nederland gevlucht. ‘Nu voel ik mij een astronaut,’ zei hij, ‘ik kan alle kanten op vliegen. Kan jij dat ook, A Lai? Kan jij jezelf zijn als Tibetaanse schrijver?’ vroeg hij zijn collega. A Lai vertelde dat hij vanaf de lagere school Chinees had geleerd, hij had dus niet zo’n dramatische breuk in zijn verleden als Kader. ‘Ik groeide op in de jaren zestig en zeventig, tijdens de Culturele Revolutie, en we kregen instructie over wat je wel en niet mocht schrijven. Daarom besloot ik niet langer naar school te gaan. Ook daarna was het nog moeilijk, wij schreven met de hand en gaven dat door. Anderen schreven het over, en zo ontstond een ondergrondse literatuur. Dat was ook gevaarlijk, je kon ervoor gestraft worden. Maar vanaf de jaren negentig kon ik schrijven wat ik wou.’ ”

Geert Mak, schrijver: “Chinezen vergelijken hun boekenmarkt niet met kanalen, zoals wij, maar met rijstvelden, met half verborgen stroompjes van kennis en wilde gedachten die langzaam en gestaag het hele land doordrenken. Beijing heeft zijn boekenbeurs en zijn trendy boekhandels, maar op iedere provinciale markt zie je overal boekenstalletjes, omringd door altijd even nieuwsgierige lezers. Hun land is immers op een waanzinnige manier in beweging, overal, en iedereen is op zoek naar nieuwe ideeën. Welke auteur wil niet zo gelezen worden? Die sfeer was ook voelbaar op de boekenbeurs van Beijing. Bij alle bijeenkomsten proefde ik een grote openheid, en bovenal een intense gretigheid naar nieuwe inzichten. Het publiek nam, als dat zo uitkwam, geen blad voor de mond: toen de censuurproblemen ter sprake kwamen werd daar bijvoorbeeld openlijk over geklaagd. Veel auteurs lieten zich op dit vlak evenmin onbetuigd. Het ging echter niet alleen om de vrijheid van

meningsuiting, het ging bovenal om de meningsuitingen zelf – en dat was ook de uiteindelijke bedoeling. [...] Ja, wij als auteurs, hebben, in tegenstelling tot wat hier en daar wordt beweerd, deze weken intensief gepraat met China-specialisten en ook met dissidenten zelf. Ramsey Nasr en mensenrechten-veteraan Adriaan van Dis hadden daarin het voortouw. Al die verhalen komen op hetzelfde neer: dit is een buitengewoon gecompliceerd land, waar je heel voorzichtig en doordacht moet opereren, wil je er iets bereiken. [...] Amnesty International zal ik tot mijn laatste snik blijven steunen, want ik vind het een fantastische organisatie. Maar ik raad onze geestverwanten wel aan om ten aanzien van landen als China naar nieuwe strategieën te zoeken. De nu gevoerde acties kunnen in Nederland effectief zijn om donateurs en sympathisanten te winnen, in het huidige China werken ze contraproductief. In het ernstigste geval kunnen ze de strijd van sommige dissidenten zelfs bemoeilijken. Dit is niet altijd een land van grote stromen. Dit is vaak een land van rijstvelden.”

Fik Meijer, schrijver: “[...] Zelf heb ik ervaren hoe belangrijk persoonlijke contacten kunnen zijn. Na een lezing te hebben gehouden in een van de grote boekhandels in het centrum van Beijing lunchte ik met mijn Chinese uitgever. Zonder enige terughoudendheid legde hij omstandig uit dat de boeken van een aantal schrijvers niet via de reguliere kanalen gepubliceerd kunnen worden en dat uitgevers die het toch wagen hun geschriften uit te geven door de overheid kunnen worden geschorst. [...] China met een bevolking van meer dan 1,30 miljard inwoners verkeert duidelijk in een overgangsfase en veranderingen kunnen hier niet zo maar worden gerealiseerd. De tijd is echter in het voordeel van de hervormers, omdat de jeugd, die niet zo enthousiast is voor het communistische systeem, alle contacten met het buitenland toejuicht. Er is dus hoop voor de toekomst. Hoe meer mensen zich door een verblijf in China een persoonlijk oordeel vormen en zich uitspreken, hoe gevarieerder de kritiek op het beleid zal zijn en hoe moeilijker het wordt voor het regime zich tegen die kritiek te verdedigen.”

Ramsey Nasr, dichter: “Waar ik vooral versteld van stond: ik ervoer geen enkele kloof in het contact tussen ons en de Chinezen. Ik had een gesloten, neerslachtig en eenvormig volk verwacht, gebukt gaand onder hun dictatuur. Maar elke keer weer bleek het contact los en direct te zijn, zonder overdreven rituelen. De Chinezen die ik heb leren kennen, zijn behept met een grenzeloze nieuwsgierigheid naar de buitenwereld, en ook naar onze literatuur. Kortom: als ik ergens van geschrokken ben, dan wel van het levensgrote verschil tussen het systeem en de mensen zelf. Ik ben bang dat men die twee in Nederland blijft verwarren, maar juist van die mensen, of het nu schrijvers, tolken of willekeurige voorbijgangers waren, ben ik bijzonder onder de indruk geraakt.”

Sieb Posthuma, illustrator kinderboeken: “Mijn meest bijzondere contact is het contact met Chinese kinderen geweest. [...] Ik had een workshop met 30 kinderen van gedetineerde ouders, waarvan sommige ouders levenslang. We maakten samen een grote kraanvogel, waar ieder kind een veer maakte van de vleugels en een wens opschreef, het is de vogel die in China staat voor geluk en vrijheid. Ik schreef erboven (mijn motto van deze week) ‘The ultimate space is a piece of paper’. Door te laten zien dat The ultimate space a piece of paper is; voor mij maar natuurlijk voor iedereen, hoop ik dat ze zien dat er een ruimte is waar je kan dromen, denken, vormgeven, voor jezelf maar hopelijk in de toekomst in alle openbaarheid. Het zal stap voor stap gaan, maar juist in de ontmoeting van ons met kinderen in China ligt denk ik een heel grote kans op verandering.”

Ingrid en Dieter Schubert, illustratoren /kinderboekenschrijvers: “Deze week was voor ons een week van ontmoetingen en gesprekken: met kinderen, jonge mensen, studenten, leraren en mensen op straat. Wie wij niet zagen bij een van onze lezingen waren Nederlandse journalisten. Als ze de moeite hadden genomen en – net als wij – met open ogen en open geest gekeken en geluisterd hadden, dan hadden ze moeten constateren hoe geïnteresseerd en nieuwsgierig iedereen was. De persoonlijke gesprekken waren van een ongekende openheid.”

Plien van Albada, uitgever Balans: “Het is voor Balans een heel goede oriëntatie op een uitgeefwereld die wij niet kenden, en waarin het contact met Chinese collega’s heel interessant is geweest. Wij hebben serieuze belangstelling voor een aantal van onze schrijvers, zowel uit academische hoek als uit meer algemene hoek. En het is na dertig jaar hier gelukt om de rechten van de dagboeken van Etty Hillesum (1914-1943) te verkopen. In zijn algemeenheid vind ik de contacten met Chinese uitgevers zeer openhartig.”

Carlo van Baelen, directeur Vlaams Fonds voor de Letteren: “Door te tonen op de beurs welke rijkdom er is aan boekenaanbod in Vlaanderen en Nederland dankzij vrijheid van meningsuiting en drukpers, geef je een duidelijk signaal aan media en uitgeverswereld zonder grote spandoekslogans. In onze selectie voor de brochure hebben we niet aan zelfcensuur gedaan en bij de subsidiëring zullen we geen censuur aanvaarden.”

Patrick Peeters, Vlaams Fonds voor de Letteren: “We zijn ervan overtuigd dat de openingen die China de laatste jaren biedt, aangewend moeten worden om in dialoog te treden met alle betrokken partijen en op die manier een weg te banen die geleidelijk tot nog meer openheid leidt. Dat kan alleen maar door ter plekke aanwezig te zijn en die dialoog daadwerkelijk aan te gaan. ‘Want pragmatisme en flexibiliteit werken beter dan ideologie en dogma.’ (Jeroen Mettes)”

Suzanne Bogman, Van Gogh Museum: “De beurs is voor Van Gogh Museum Publicaties zeer succesvol geweest: we tekenden het contract met Shanghai Fine Arts House voor de integrale vertaling van de zesdelige Van Gogh brieveneditie die in 2013 zal verschijnen. In het contract zijn issues als censuur (men moet de tekst ongewijzigd publiceren), doordrukken en roefdrukken vastgelegd. De uitgever heeft zich gecommitteerd aan de westerse uitgeefclausules.”

Leo Jansen, Van Gogh Museum: “Ik ben door dit bezoek erg gesterkt in mijn overtuiging dat het meest urgente is, de Chinezen in brede lagen van de bevolking te begrijpen om ze vervolgens door middel van direct contact te helpen met wat ze bereiken willen. [...] En de Chinezen zijn heel gretig dus als we het goed aanpakken zijn er werelden te winnen.”

Christoph Buchwald, uitgever Cossee: “Op de Beijing International Book Fair (BIBF) is het vooral leren. Leren en vragen, kijken en informeren hoe de Chinese boekenmarkt, de uitgeverijen, het proces van het uitgeven in elkaar zitten, welke rol de staat erbij speelt en hoe de schrijvers ermee omgaan. De beste manier is nog steeds het directe contact, het gesprek, de ontmoeting. Tot mijn verrassing krijgen wij van de Chinese redacteuren, uitgevers, schrijvers, journalisten en studenten-tolken altijd heel heldere antwoorden, soms heel precies, soms in prachtige, hoffelijke maar duidelijke omschrijvingen. De ‘situatie’, zei een jonge redacteur van een grote uitgeverij, die in de VS gestudeerd heeft, met niet te misverstaande duidelijkheid, ‘is as flexible as our bamboo, the thicker it is, the higher we can climb. Permanent dialogue is essential for us, it fuels the self-reflection, so please continue!’ [...] Wie denkt, dat de uitingen van de regering een realistisch beeld geven van het culturele klimaat en de culturele energie in het land, is net zo naïef als de foute schriftgeleerden in Nederland, die onbezwaard door kennis en feiten geloven, dat een boycot de vrijheid dient. Het tegenovergestelde is het geval.”

Diane Garibbo, uitgeverij Lemniscaat: “De afgelopen week was de sfeer op de Beijing Book Fair een sfeer van nieuwsgierigheid en gemeende interesse. De afspraken die ik had voor uitgeverij Lemniscaat waren van een open karakter en de Chinese collega’s waren zeer vriendelijk en geïnteresseerd. Tijdens de beurs zijn van uitgeverij Lemniscaat vier titels van Ingrid en Dieter Schubert in het Chinees verschenen bij Tomorrow Publishing.”

Elik Lettinga, uitgever De Arbeiderspers: “Impressie: We keren hier graag terug. De uitgevers hier zijn erg professioneel, open en geïnteresseerd. We waren verrast en blij om te horen dat *De oorsprong van de wereld* van Jelto Drenth ruim 7.000 exemplaren heeft verkocht. Uitgeefster Songyu Lin van Flower City Press zei opgetogen dat ze waarschijnlijk voor het eerst een herdruk van een Nederlands boek gaan maken. We hadden geen idee van dit succes, want jammer genoeg is de papierwinkel in China dusdanig dat je zelden een royaltystatement ziet. Dat kan echt beter.”

Marijke Nagtegaal, Amstel Uitgevers, Uitgeverij Contact, Ambo|Anthos Uitgevers: “Wij hebben op de BIBF 2011 goede zaken kunnen doen en mooie presentaties mogen bijwonen van onze auteurs. De publieke belangstelling voor de Nederlandse presentatie was enorm. Met de uitgevers waar we al relaties mee hebben zijn de banden verstevigd en we hebben veel nieuwe contacten gelegd. Vooral het non-fictie genre – business boeken, filosofie – is populair. Onze indruk is dat tijdens de openbare programma’s op de beurs en in gesprekken op de stand gedachten vrijelijk werden uitgewisseld. Er is in China een bevrijding aan de gang die we vanuit Nederland via deze presentatie hebben kunnen ondersteunen.”

Joost Nijsen, uitgever Podium: “Feit dat we gastland waren gaf mij als uitgever uitstekende gelegenheid om in het hart van de Chinese boekenindustrie te onderzoeken waar eventueel mogelijkheden liggen voor literaire wisselwerking in de toekomst. Naar aanleiding van de ervaringen met de gecensureerde vertaling van *Komt een vrouw bij de dokter* van Kluun heb ik me nu ter plekke kunnen verdiepen in de werking van de Chinese censuur. Zolang die niet volledig wordt opgeheven, wat China pas echt tot een moderne, open global society zou maken, is het goed te begrijpen hoe de uitgevers balanceren tussen wat kan (gelet op censuur) en moet (vertaling zonder inkortingen of wijzigingen). Ik ben blij dat ik nu weet hoe het werkt, zodat ik bij volgende vertalingen tijdig met de Chinese uitgever kan kortsluiten in welke mate ingrijpen mogelijk is. Daarbij is het zinvol te beseffen, dat er gevallen denkbaar zijn waarbij je als Nederlandse uitgever en auteur meer kunt bereiken met een vertaling met aanvaardbare aanpassingen, dan géén vertaling.”

Emile Op de Coul, Uitgeverij Querido, Athenaeum, Nijgh & Van Ditmar: “Wij ervaren op de BIBF een grote interesse in samenwerking, zowel gericht op het vertalen van Nederlandse boeken naar het Chinees, als andersom. Dat geldt voor fictie én non-fictie. Een blijvende samenwerking tussen Nederlandse en Chinese uitgevers is hopelijk commercieel en zeker cultureel van groot belang, met name als er sprake is van tweerichtingsverkeer.”

Marieke Spaans, uitgeverij Gottmer: “Het was een zeer succesvolle week. Ik ben er zeker van dat alle gesprekken iets op gaan leveren, het eerste serieuze bod is al binnen. Verder geloof ik dat dit bezoek een goede investering in de toekomst is geweest, want al lijken de smaken van Chinezen en de Nederlanders erg ver uit elkaar liggen, er waren voldoende uitgevers die oprecht vielen voor de meer bijzondere (prenten)boeken. Het lijkt een kwestie van tijd voordat ze die ook echt gaan uitgeven.

Ria Turkenburg, uitgeverij Leopold: “Een onvergetelijke week waarin we hoe kort ook, intensiever contact hebben gehad met Chinese uitgevers en auteurs en illustratoren dan ooit in Frankrijk of Bologna mogelijk is geweest. De beurs wordt voor ons een klein zakelijk succes, maar ik ben het meest onder de indruk van de Chinezen zelf. Het is hun kracht dat er zoveel menselijkheid is in zo’n onmenselijk grote stad.”

Eric Visser, uitgeverij De Geus: “Als uitgever van Liu Xiaobo voelde ik me voor een enorm dilemma gesteld. [...] Mijn stellingname heb ik in de bijna dertig jaar dat ik uitgever ben voortdurend duidelijk gemaakt door auteurs als Pramodya Ananta Toer, Anna Politkovskaja, Ingrid Betancourt, Yaser Kemal en veel andere vervolgd auteurs uit te geven en te presenteren aan het Nederlandse

publiek. In die jaren heb ik geleerd dat solidariteit soms effectiever is als hij niet van de daken wordt geschreeuwd maar in gesprekken met betrokken mensen wordt gedeeld. Gesprekken aangaan, dat nam ik me voor toen ik naar Beijing vertrok, en veel praten, dat heb ik gedaan deze week. Ook bezocht ik lezingen van Kader Abdolah, Adriaan van Dis en Geert Mak. Ook zij hebben op diverse podia, in heldere niet mis te verstane woorden, het belang van vrijheid van meningsuiting naar voren gebracht zonder namen te noemen of demonstratief te zijn. Het effect was er niet minder door. Jongeren waar ik in de zaal mee sprak wilden aan Kader voorgesteld worden. De dag daarna hebben ze Kader meegenomen naar de Chinese Muur en zij hebben hun tijd gebruikt om van gedachten te wisselen. Datzelfde heb ik, en hebben anderen, gedaan in contacten met andere uitgevers, vertalers, studenten en met de mensen waarmee we in een park voetbalden.[...] Ik vind het geweldig dat de Chinese lezers straks *Het huis van de Moskee* kunnen lezen. Een prachtige roman en impliciet een manifest tegen onderdrukking en vóór vrijheid van meningsuiting. De ideeën van Liu Xiaobo en Kader Abdolah hebben veel raakvlakken. En ikzelf voel veel raakvlakken met mijn Chinese collega's."

Saskia de Vries, uitgever Amsterdam University Press: "De BIBF was een groot succes voor ons. [...] In de gesprekken met Chinese uitgevers die wij gevoerd hebben, bleek er veel belangstelling voor onze wetenschappelijke en populair-wetenschappelijke titels. In de komende week sturen we zo'n 50-tal boeken naar hen uit ter beoordeling. Naast vertalingen van AUP boeken naar het Chinees hebben wij ook expliciet laten weten interesse te hebben in de omgekeerde route: daarbij richten wij ons vooral op uitgaven in de sociale en geesteswetenschappen. [...] Wij verheugen ons erop om op de Frankfurter Buchmesse een deel van de gesprekken voort te kunnen zetten, en het komt mooi uit dat China op de London Book Fair in 2012 het gastland is – wij verwachten daar veel van onze gesprekspartners opnieuw te kunnen treffen."

Dik Zweekhorst, uitgeverij Querido: "Een heel zinvolle en positieve beurs. Niet dat ik verwacht dat er op korte termijn veel geld verdiend zal worden aan de verkoop van rechten aan China. Maar ik heb contacten kunnen leggen met zeer enthousiaste, geïnteresseerde en deskundige collega's. Zij bleken erg 'hongerig' naar kwalitatief goede (geïllustreerde) boeken. Moeilijke of maatschappijkritische onderwerpen werden niet uit de weg gegaan. Gesprekken verliepen in een heel positieve open sfeer waarbij ik vaak een gevoel van verwantschap had zoals dat bij Europese collega's ook het geval is. Ik had de indruk dat zij zich gesteund voelden door onze aanwezigheid en vooral dat ze met onze boeken Chinese lezers verder willen ontwikkelen. Het verraste me hoe openlijk kritisch sommigen over de Chinese samenleving spraken. Die houding zal door contacten als deze beurs en wat eruit voortkomt alleen maar gestimuleerd worden."

Liu Feng, directeur internationaal vertaalprogramma Yilin Press, uitgever van W.F. Hermans en Cees Nooteboom: "Pratend over het Nederlandse paviljoen en de poëzie aan de wanden bewonderend, zei een van mijn medewerkers: 'Power comes from simplicity.' Nee, zei ik, significance comes from simplicity."